mgr Martyna Zaroślak
ORCID: 0000-0001-7693-8327

https://doi.org/10.29316/9788368103243_11

CYBERBULLYING JAKO AGRESJA RÓWIEŚNICZA W CYBERPRZESTRZENI

CYBERBULLYING AS PEER AGGRESSION IN CYBERSPACE

Streszczenie

Opracowanie zawiera zarys definicyjny cyberbullyingu jako zjawiska agresji rówieśniczej realizowanej głównie przy pomocy Internetu. Analizując tę formę przemocy w cyberprzestrzeni, znaczną uwagę poświęcono porównaniu cech charakterystycznych dla tradycyjnego bullyingu, mającego miejsce w świecie rzeczywistym i jego odpowiednika w świecie wirtualnym. Przedstawiając różne przejawy cyberprzemocy, odniesiono się również do wybranych regulacji prawnych, które pociągają sprawców do odpowiedzialności oraz zapewniają dzieciom bezpieczeństwo w cyberświecie. W opracowaniu skoncentrowano się na działaniach rówieśniczych wśród małoletnich.

Słowa kluczowe: cyberbullying, bezpieczeństwo, cyberprzemoc, cyberprzestrzeń, Internet

Abstract

The study outlines the definitional framework of cyberbullying as a phenomenon of peer aggression primarily carried out through the Internet. In analyzing this form of violence in cyberspace, particular attention is paid to comparing the characteristics of traditional bullying, occurring in the physical world, with its counterpart in the virtual environment. Various manifestations of cyberviolence are presented, with reference also made to selected legal regulations that hold perpetrators accountable and ensure children's safety in the digital realm. The study focuses specifically on peer-related behaviors among minors.

Keywords: cyberbullying, security, cyberviolence, cyberspace, Internet

Wstęp

Powszechny dostęp dzieci i młodzieży do Internetu już od kilku lat jest niepodważalnym faktem. Cyberprzestrzeń staje się dla młodych ludzi podstawowym, autonomicznym środowiskiem społecznego funkcjonowania – przeciętny nastolatek spędza w sieci ponad pięć i pół godziny dziennie[1]. Cyfrowy świat zaspokaja większość potrzeb społecznych, jest narzędziem komunikacji, stanowi źródło rozrywki. Jego nieodłączną częścią są media społecznościowe – brak konta na portalu o takim charakterze deklaruje mniej niż co dziesiąty badany nastolatek[2].

Relokacja aktywności życiowych na odbywające się w świecie wirtualnym wiąże się jednak z przenoszeniem nie tylko zwykłych, codziennych czynności, lecz również zjawisk problematycznych i zagrożeń. To, co w Internecie atrakcyjne – jego powszechna dostępność, osiągalność przez całą dobę w dowolnym miejscu przebywania, możliwość publikowania różnorodnych treści, wyrażania swoich poglądów i przekonań czy anonimowość, może być zarówno ułatwieniem (na przykład dla osób nieśmiałych, stresujących się życiem społecznym), jak i stanowić fundament odwagi do podejmowania zachowań ryzykownych. Jednym z działań o takim charakterze jest agresja elektroniczna.

O cyberprzemocy mówi się mniej więcej od lat dwutysięcznych – od początku upowszechnienia Internetu dzieciom i jedoczesnego pojawienia się i rozwoju serwisów Web 2.0, gdy poza ogólnym dostępem do treści możliwe stało się też ich tworzenie i samodzielne udostępnianie. Komunikacja zapośredniczona przez komputer, w której „osoby porozumiewające się nie spotykają się twarzą w twarz, lecz rozmawiają za pomocą wspomaganych komputerowo technologii komunikacyjnych”[3], stała się dodatkowym ułatwieniem dla realizacji agresji w sieci.

Na doświadczanie zachowań o charakterze przemocowym w Internecie narażeni są przede wszystkim młodzi użytkownicy. Wynika to między innymi[4]:

---

1 R. Lange, red., *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców,* 2023, portal nask.pl, https://www.nask.pl/media/2024/10/Thinkstat_RAPORT_nastolatki-3_0_ONLINE-2.pdf#page=2&zoom=auto,-272,670, [dostęp: 20.03.2025].

2 Tamże, s. 206.

3 J. Ł. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży, Oficyna Wydawnicza Impuls*, Kraków 2012, s. 25.

4 M. Dubis, *Agresja w cyberprzestrzeni jako nowe ryzykowne zachowanie młodzieży*, [w:] *General and Professional Education*, nr 1, Adveso, Szczecin 2016, s. 20.

– z ich niedojrzałości emocjonalnej,
– z braku umiejętności kontroli swojego zachowania,
– z braku krytycyzmu wobec własnych działań.

Ponadto, na wiek młodzieńczy przypada „rozbieżność rozwojowa pomiędzy słabo rozwiniętą zdolnością do hamowania impulsów a dojrzałą impulsywnością emocjonalną”[5].

Zarys definicyjny cyberprzemocy

Przemoc internetowa jest zjawiskiem o wielu zróżnicowanych formach, o wysokiej dynamice i krótkiej historii, stąd jej zdefiniowanie nie jest prostym działaniem. W literaturze można znaleźć określenia takie jak cyberprzemoc, cyberbullying, mobbing elektroniczny czy hejt, jednakże, choć nazewnictwo to jest bardzo często stosowane wymiennie, zakres znaczeniowy poszczególnych zjawisk nie jest tożsamy.

Agresja elektroniczna (ang. *electronic aggression*), to za Jackiem Pyżalskim wszystkie akty agresji, które są realizowane z użyciem nowoczesnych technologii komunikacyjnych, przede wszystkim Internetu i telefonów komórkowych[6]. Ma najszerszy zakres znaczeniowy – odnosi się do sytuacji, w których działania są nie tylko wymierzone w konkretną osobę bezpośrednio (jak w przypadku wyzywania kogoś w mediach społecznościowych), lecz również, gdy atak jest pośredni (gdy ktoś zamieszcza w Internecie treści kompromitujące inną osobę)[7]. Charakterystyka agresji elektronicznej pozwala na identyfikowanie jej z definicją cyberprzemocy.

Nieco węższe znaczenie Pyżalski przypisuje prześladowaniu internetowemu (ang. *online harassment*, *Internet parament*). Występuje w nim dodatkowo intencjonalność działania – agresja jest skierowana bezpośrednio w potencjalną ofiarę[8].

Najwęższy zakres przemocy z użyciem nowych technologii ma mobbing elektroniczny (ang. *cyberbullying*). W odróżnieniu od wyżej opisanych rodzajów agresji, mobbing jest zjawiskiem występującym zarówno w sieci, jak

[5] Tamże.

[6] J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna dzieci i młodzieży – różne wymiary zjawiska*, Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, t. 8, nr 1, 2009, s. 1.

[7] Tamże, s. 4.

[8] Tamże, s. 3-4.

i w świecie rzeczywistym. Tradycyjny bullying, to „takie wrogie zachowania, gdzie uczeń bądź uczniowie intencjonalnie przez dłuższy czas (powtarzalność) atakują innego ucznia, który ze względu na przewagę sprawców (fizyczną lub psychologiczną) nie potrafi się bronić (nierówność sił)”[9]. Konsekwentnie, cyberbullying jest formą przemocy o tożsamych właściwościach, z tym że realizowaną przy użyciu mediów cyfrowych[10].

Z analizy literatury przedmiotu wynika, że większość definicji ogranicza terminy cyberprzemoc czy cyberbullying wyłącznie do agresji mającej miejsce w grupie rówieśniczej, jednakże zauważa się również tłumaczenia bez ograniczeń wiekowych[11].

Porównanie zakresu znaczeniowego agresji elektronicznej, prześladowania internetowego i mobbingu elektronicznego zostało przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Porównanie zakresu znaczeniowego pojęć *electronic aggression*, *online harassment* i *cyberbullying*

Cecha/Zachowanie	**Agresja elektroniczna / cyberprzemoc (ang. *electronic aggression*)**	**Nękanie internetowe (ang. *online harassment*, *Internet harassment*)**	**Mobbing elektroniczny (ang. *cyberbullying*)**
Techniczny aspekt działania	Używanie technologii komunikacyjnych wraz z konkretnymi przykładami takiego działania; działanie może być bezpośrednie lub pośrednie	Ograniczone do działania online; działanie bezpośrednie wraz z konkretnymi przykładami takiego działania	Działanie poprzez komunikację elektroniczną wraz z konkretnymi przykładami takiego działania; działanie bezpośrednie lub pośrednie
Celowość	Lekko zaznaczona, wynikająca z definicji agresji	Tak	Tak
Powtarzalność	–	–	Tak
Nierównowaga sił, znaczna przewaga sprawców	–	–	Tak

[9] Tamże, s. 3.

[10] Tamże.

[11] J. Barlińska, Ł. Wojtasik, red., *Jak reagować na cyberprzemoc: poradnik dla szkół*, seria Biblioteka Programu «Dziecko w Sieci», Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 2008, s. 6.

Cecha/Zachowanie	Agresja elektroniczna / cyberprzemoc (ang. *electronic aggression*)	Nękanie internetowe (ang. *online harassment*, *Internet harassment*)	Mobbing elektroniczny (ang. *cyberbullying*)
Relacja sprawcy do ofiary – agresja wewnątrz znanej grupy społecznej	Może dotyczyć znanych i nieznanych osób	Może dotyczyć znanych i nieznanych osób	Ta sama grupa społeczna

Źródło: J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna dzieci i młodzieży – różne wymiary zjawiska*, Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, t. 8, nr 1, 2009, s. 5.

Niezależnie od zakresu znaczeniowego przyjętej terminologii, celem cyberprzemocy jest zawsze wyrządzenie krzywdy drugiej osobie. Działania podejmowane przez sprawców mogą przyjmować formę fizyczną, werbalną lub też relacyjną[12].

Do najczęstszych form tych działań zalicza się[13]:

- agresję słowną – w tym flaming (inaczej flejm, flame, ang. *flame war*), czyli „wojnę na obelgi”[14],
- nękanie, prześladowanie (ang. *cyberstalking*) – w tym wysyłanie nadmiaru niechcianych wiadomości, treści i komentarzy czy też śledzenie ofiary i monitorowanie jej aktywności,
- poniżanie (ang. *denigration*) – upublicznianie poniżających, nieprawdziwych materiałów na temat ofiary, w tym również kompromitujących zdjęć i filmów,
- zamieszczanie przykrych komentarzy na profilach innych osób w mediach społecznościowych,
- włamania na konto lub/i podszywanie się pod kogoś,
- szantażowanie,
- upublicznianie tajemnic i ofiary (ang. *outing*),

[12] J. Pyżalski, A. Zdrodowska, Ł. Tomczyk, K. Abramczuk*, Polskie badanie EU Kids Online 2018*. Najważniejsze wyniki i wnioski., Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019, s. 102.

[13] M. Dubis, *Agresja w cyberprzestrzeni jako nowe ryzykowne zachowanie młodzieży*, dz. cyt., s. 19-20.

[14] *Flaming internetowy,* portal sp5skarzyskokamienna.szkolna.net, http://www.sp5skarzyskokamienna.szkolna.net/pedagog/informacje-2020-2021/uczniowie-2/n,flaming-internetowy-czyli-wojna-na-obelgi, [dostęp: 20.03.2025].

– gromadzenie i upublicznianie prywatnych materiałów i informacji – między innymi adresu, numeru telefonu, informacji o jej finansach, o członkach rodziny (ang. *doxing*),
– wykluczanie z grona „znajomych" w sieci, celowe ignorowanie czyjejś działalności w Internecie (ang. *exclusion*).

Bardzo często dzieci, które doświadczają agresywnych ataków w sieci, są jednocześnie ofiarami tradycyjnego bullyingu. Najczęściej sprawcy działań agresywnych traktują działania w Internecie jako uzupełnienie czynów ze świata rzeczywistego[15]. Konsekwencje w obszarze zdrowia psychicznego są jednak podobne w obu rodzajach wrogich działań.

Następstwa cyberbullyingu są zróżnicowane – zależą zarówno od powagi aktu agresji, jak i od poziomu relacji między sprawcą i ofiarą. Z literatury przedmiotu wynika, że dzieci pokrzywdzone agresją mogą doświadczać obniżenia jakości życia i problemów w obszarze zdrowia psychicznego (depresji, objawów psychosomatycznych, lęków)[16]. Częściej niż rówieśnicy mogą mieć trudności w kontaktach międzyludzkich, izolować się od otoczenia i zaniżać poczucie własnej wartości. Dzieci ofiary mogą mieć też zaburzenia somatyczne – bóle głowy i brzucha czy problemy ze snem[17]. Najpoważniejszą i najbardziej drastyczną konsekwencją doświadczania przemocy ze strony rówieśników jest podejmowanie prób samobójczych[18].

Zestawienie cech charakterystycznych dla bullyingu i cyberbullyingu

Powtarzalność, poza rozumieniem klasycznym – wielokrotnym dokonywaniem aktów agresji, bazuje w dużej mierze na właściwościach treści udostępnianych online. Badaczka technologii i mediów społecznościowych, Danah Boyd, wymienia w tym aspekcie kilka głównych specyfikacji: trwałość, możliwość wyszukiwania, kopiowalność oraz występowanie niewidzialnej publiczności[19]. Charakterystyka powtarzalności pokazuje, że w przeciwieństwie

[15] J. Pyżalski, A. Zdrodowska, Ł. Tomczyk, K. Abramczuk, *Polskie badanie EU Kids Online 2018*, dz. cyt., s. 104.

[16] Tamże, s. 102.

[17] A. Borkowska, *Cyberprzemoc. Włącz blokadę na nękanie. Poradnik dla rodziców*, NASK Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2020, s. 15-16.

[18] J. Pyżalski, A. Zdrodowska, Ł. Tomczyk, K. Abramczuk, *Polskie badanie EU Kids Online 2018*, dz. cyt., s. 102.

[19] J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna dzieci i młodzieży – różne wymiary zjawiska,* dz. cyt., s. 6.

do tradycyjnego mobbingu, cyberbullying może występować nawet bez bezpośredniego uczestnictwa w nim jego sprawców – treści opublikowane online mogą być bardzo łatwo skopiowane przez innych użytkowników i ponownie rozpowszechniane, nawet wbrew woli pierwotnego agresora.

W przypadku kolejnego aspektu – intencji skrzywdzenia, najczęściej występuje sytuacja, w której sprawca ma intencję wyrządzenia krzywdy, a w wyniku ataku ofiara doświadcza poczucia skrzywdzenia. Internet i występująca w nim wspomniana wcześniej szeroka niewidzialna publiczność pozwalają na nieobecność jednego z tych wymiarów, zmieniają również postrzeganie informacji zwrotnej, wskazującej na faktyczne konsekwencje doświadczania przemocy. Biorąc pod uwagę specyfikę komunikacji elektronicznej, agresor może w ogóle nie otrzymać takiej informacji lub otrzymać ją w opóźnionym czasie.

Analizując przewagę nad ofiarą w świecie rzeczywistym, najczęściej mówi się o sile fizycznej. W przypadku agresji elektronicznej przewaga ma związek z cechami komunikacji zapośredniczonej i ze specyfiką treści umieszczanych w Internecie. Atutem sprawcy w cyberprzestrzeni staje się również biegłość w korzystaniu z możliwości, jakie dają media elektroniczne. Innym mechanizmem dającym sprawcy przewagę, jest jego ciągły dostęp do ofiary. W czasach, gdy większość dzieci i nastolatków jest stale podłączona do Internetu (ang. *always on*)[20], agresor może dotrzeć do dziecka w dowolnym momencie i bez względu na miejsce pobytu. W przypadku cyberprzemocy nie istnieje możliwość fizycznego ukrycia się przed atakiem, jak miało to miejsce w sytuacji bullyingu, a nawet rezygnacja z użytkowania Internetu nie daje zapewnienia, że treści przemocowe na temat dziecka nie będą rozpowszechniane.

Ostatni z aspektów bullyingu wiąże się z agresją występującą w określonej grupie społecznej, do której należy zarówno sprawca, jak i ofiara (na przykład ta sama szkoła). Agresja z użyciem nowoczesnych technologii komunikacyjnych znacznie powiększa zbiór osób, które mogą stać się ofiarą. W wirtualnym świecie można zaatakować nie tylko rówieśnika, lecz również osobę dorosłą, jak na przykład nauczyciela – co w świecie realnym niosłoby za sobą dużo poważniejsze konsekwencje. Komunikacja zapośredniczona ułatwia też atakowanie osób nieznajomych.

[20] J. Pyżalski, A. Zdrodowska, Ł. Tomczyk, K. Abramczuk, *Polskie badanie EU Kids Online 2018*, dz. cyt., s. 105.

Komunikacja zapośredniczona jako ułatwienie dla sprawców cyberprzemocy

Według literatury przedmiotu, sprawcą cyberprzemocy często bywa osoba o niskich kompetencjach społecznych. Jej działania wynikają z potrzeby bycia dowartościowanym przez grupę czy z chęci zwrócenia na siebie uwagi[21].

Wśród cech, które sprzyjają wyzwalaniu wrogich zachowań w Internecie u młodych ludzi, można wymienić[22]:

- nie w pełni wykształconą zdolność rozumienia perspektywy innej osoby (a co za tym idzie – brak zdolności odczuwania empatii),
- ograniczoną umiejętność podejmowania refleksji nad sobą i swoim zachowaniem,
- relatywizm moralny,
- skłonność do testowania granic zasad moralnych,
- uleganie wpływom grupy rówieśniczej (często stającej w prostej opozycji wobec oczekiwań dorosłych).

Wpływ rówieśników w sieci ma dla młodych ludzi tym większe znaczenie, że ich działania internetowe odbywają się poza zasięgiem wzroku rodziców i nauczycieli. Brak realnej obecności osób dorosłych może ułatwiać podejmowanie aktywności, które nie są zgodne z powszechnie przyjętymi normami społecznymi.

Mechanizmem psychologicznym, który sprzyja sprawcom agresji internetowej, jest rozhamowanie, dające możliwość podejmowania działań, od których osoby powstrzymałby się w realnym świecie. Jest on powiązany z czterema głównymi właściwościami komunikacji zapośredniczonej przez komputer – tekstualnością, anonimowością, niewidocznością i asynchronicznością[23].

Rozważając aspekt anonimowości w Internecie, można stwierdzić, iż sprawcy mają poczucie, że potencjalna ofiara nie może ich zidentyfikować. Zgodnie z taką perspektywą, mogą mieć mniejsze poczucie odpowiedzialności za słowo i charakter, w jakim realizowany jest proces komunikacji[24].

---

[21] J. Barlińska, Ł. Wojtasik, red., *Jak reagować na cyberprzemoc*, dz. cyt., s. 74.

[22] Tamże, s. 76-77.

[23] J. Pyżalski, A. Zdrodowska, Ł. Tomczyk, K. Abramczuk, *Polskie badanie EU Kids Online 2018*, dz. cyt., s. 105.

[24] J. Ł. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, dz. cyt., s. 32.

Zgodnie z kategoryzacją anonimowości zaproponowaną przez Pawła Mazurka, znajomości internetowe są powiązane ze stopniem porównania wizerunku online i offline (biorąc jednak pod uwagę, że długotrwała relacja, mająca miejsce wyłącznie w Internecie, również może doprowadzić do głębokiego poznania drugiej osoby). Rozważa on również o identyfikowalności (lub jej braku) – mówiąc o tożsamości w rozumieniu danych osobistych, takich jak płeć, miejsce zamieszkania czy wiek[25]. Zależności obu wymiarów zostały przedstawione w tabeli 2.

Tabela 2. Konteksty komunikacji w zależności od poziomu nieidentyfikowalności i nieznajomości według Pawła Mazurka

Konteksty komunikacji	Nieznajomość	Znajomość
Nieidentyfikowalność	Nieidentyfikowalni nieznajomi – przelotne kontakty za pomocą kanałów komunikacyjnych niewymagających ujawniania danych	Nieidentyfikowalni znajomi – dłuższe kontakty w wirtualnych wspólnotach (ograniczone do cyberprzestrzeni)
Identyfikowalność	Identyfikowalni nieznajomi – głównie kontakty z instytucjami, urzędami, bankami (gdzie podaje się dane osobowe możliwe do weryfikacji)	Identyfikowalni znajomi – relacje z osobami, które znają się również z uczestnictwa w grupach offline

Źródło: J. Ł. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2012, s. 34.

Inny podział anonimowości w sieci wynika z działań użytkownika ukrywającego informacje na swój temat i wyróżnia anonimowość pełną i częściową. Dana osoba może bowiem podejmować działania prowadzące do całkowitej nieidentyfikowalności lub też decydować o ilości danych ujawnianych rozmówcy[26].

Sprawy mogą również zakładać, że są dla ofiary niewidoczni. Choć część komunikacji w Internecie odbywa się w tym samym czasie (synchronicznie), to w wielu przypadkach reakcja rozmówcy na komunikat jest opóźniona. Asynchroniczność widoczna jest głównie na różnych grupach dyskusyjnych, gdzie na odpowiedź na opublikowane pytanie można czekać nawet kilka dni czy tygodni. Brakuje więc niezwykle ważnych cech komunikacji bezpośredniej

[25] Tamże, s. 32-33.

[26] Tamże, s. 34-35.

– zaangażowania uczestników dyskusji oraz sprzężenia zwrotnego, które umożliwia rozpoznawanie społecznego znaczenia komunikatu[27].

Ponadto, w komunikacji internetowej dominuje kanał tekstowy, a zachowania należące do komunikacji niewerbalnej są w jakimś stopniu ograniczone lub zredefiniowane znaczeniowo. Braki w przekazie, w szczególności nieobecność ekspresji dźwięków, gestykulacji i mimiki, użytkownicy próbują niwelować przez korzystanie z emotikonów, różnicowanie czcionki wersalikami lub tekstowe oznaczenia reakcji (na przykład „hahaha"). Znaczenie wypowiedzi nadają również szybkość odpowiedzi na wiadomość, poziom rozbudowania tekstu czy stosowanie akronimów[28].

Właściwości narzędzi internetowych, powiązanych z komunikacją zapośredniczoną, będą stanowiły dla niektórych pewne ograniczenie, kiedy dla innych użytkowników będą cechami korzystnymi. U sprawców agresji elektronicznej mogą utrudniać mechanizm hamujący jego działania i wyłączać mechanizm empatyczny.

Statystyki doświadczania cyberprzemocy

Skala doświadczania cyberprzemocy przez dzieci i młodzież jest trudna do oszacowania. Mimo że dostępnych jest wiele danych statystycznych, obraz sytuacji jest często niepełny – wiele przypadków agresji w ogóle nie jest zgłaszanych. Dodatkowo, metodologia przeprowadzanych badań nie jest jednakowa, co utrudnia porównywanie wartości wskaźników uzyskanych przez poszczególnych badaczy.

W pierwszym badaniu nad zjawiskiem cyberprzemocy w Polsce, przeprowadzonym w 2007 roku, przedstawiono, iż wśród nastolatków między 12 a 17 rokiem życia co drugi doznał przemocy online lub przez telefon komórkowy. Respondenci najczęściej deklarowali doświadczanie wulgarnego wyzywania (47%), nieco rzadziej poniżania i upokarzania (21%) oraz straszenia i szantażowania (16%), z czego jedynie co czwarty z nich twierdził, iż był to jednorazowy incydent[29]. Badania analizowały doświadczanie przemocy w szerokim zakresie, bez zawężania jej parametrów. Klasycznie definiowany cyberbully-

[27] Tamże, s. 38.

[28] Tamże, s. 31.

[29] Fundacja Dzieci Niczyje, *Raport: Bezpieczeństwo dzieci korzystających z Internetu*, Fundacja Dzieci Niczyje 2008, s. 16.

ing badał wśród uczniów gimnazjów Jacek Pyżalski, w 2010 roku. Umyślnej, trwającej od dłuższego czasu agresji ofiarą padło wówczas 13% badanych nastolatków. To chłopcy częściej byli zaangażowani w taką formę agresji (17,2% u chłopców i 11,7% u dziewcząt), z kolei dziewczynki częściej były jej ofiarami (odpowiednio 5,1% i 8,7%)[30].

Zestawiając ze sobą wyniki kilku edycji badań Nastolatki 3.0, można zauważyć, jak duża liczba młodych ludzi obecnie spotyka się na co dzień z różnymi formami przemocy internetowej. W 2022 roku prawie co drugi z nich był świadkiem wyzywania w Internecie kogoś znajomego, co trzeci obserwował ośmieszanie lub poniżanie. 29,7% badanych twierdziło, że nie spotkało w sieci działań przemocowych, przy czym jednocześnie 24,9% deklarowało, że nie jest w stanie określić, czy spotykane przez niego sytuacje są formą przemocy[31].

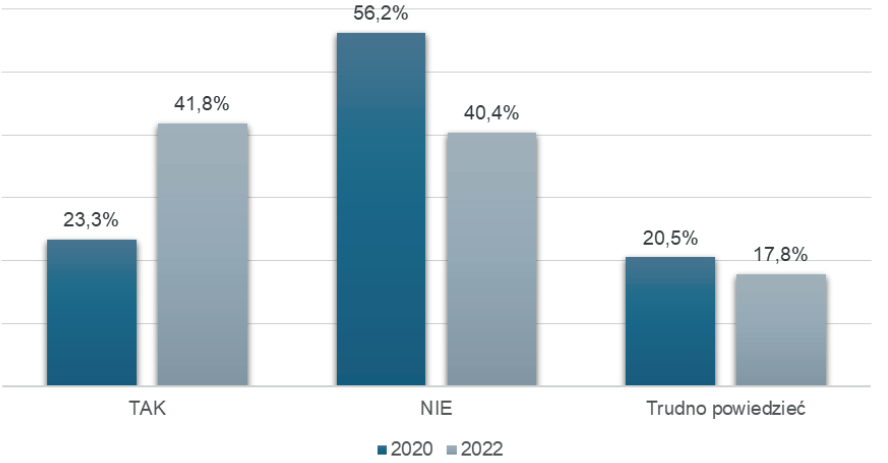
W 2022 roku do bycia ofiarą agresji w sieci przyznało się 41,8% nastolatków[32], co było o ponad 15% więcej niż dwa lata wcześniej[33]. Na rysunku 1 można zaobserwować, że maleje liczba nastolatków, którzy nie doświadczyli cyberprzemocy.

[30] A. Wrzesień-Gandolfo, red., *Bezpieczeństwo dzieci online. Kompendium dla rodziców i profesjonalistów*, Polskie Centrum Programu Safer Internet, Warszawa 2014, s. 17.

[31] R. Lange, red., *Nastolatki 3.0*, 2023, dz. cyt., s. 51.

[32] Tamże, s. 60.

[33] R. Lange, red., *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców,* 2021, portal nask.pl, https://www.nask.pl/pl/raporty/raporty/4295,raport-z-badan-nastolatki-30-2021.html, [dostęp: 20.03.2025].

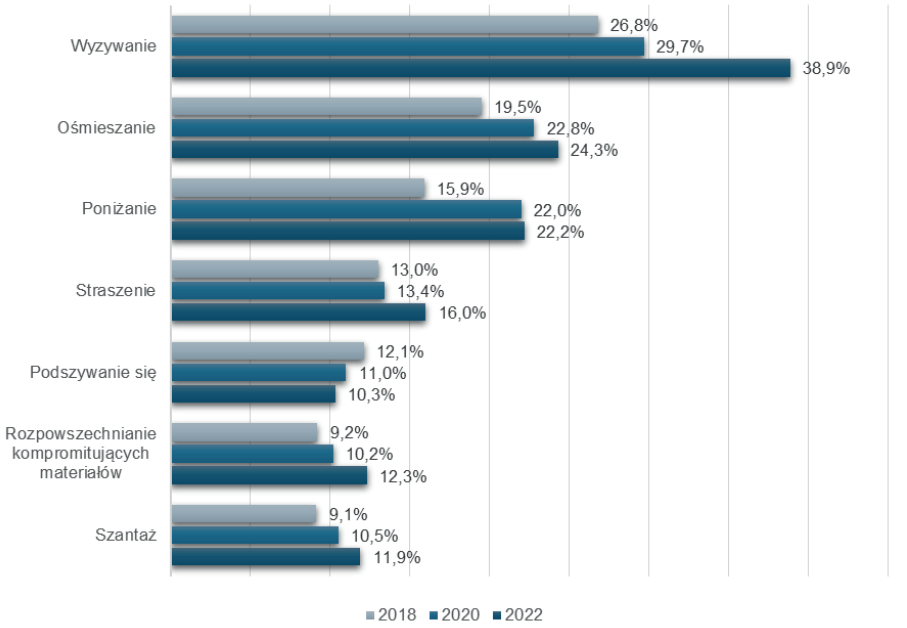
Rysunek 1. Statystyki doświadczania przemocy internetowej w badaniach „Nastolatki 3.0" w latach 2020 i 2022

Źródło: R. Lange, red., *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*, 2023, portal nask.pl, https://www.nask.pl/media/2024/10/Thinkstat_raport_nastolatki-3_0_online-2.pdf#page=2&zoom=auto,-272,670, [dostęp: 20.03.2025]; R. Lange, red., *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, 2021, portal nask.pl, https://www.nask.pl/pl/raporty/raporty/4295,raport-z-badan-nastolatki-30-2021.html, [dostęp: 20.03.2025].

Na rysunku 1 można również zaobserwować, że mniej więcej co piąty nastolatek nie umie jednoznacznie określić swojego stanowiska odnośnie do doświadczania cyberprzemocy – wskazując na odpowiedź „trudno powiedzieć". Może to wynikać nie tylko z powodu niskiego poziomu wiedzy na ten temat, lecz również przez wciąż zmieniającą się kulturę zachowania w sieci[34].

Respondenci, którzy bezpośrednio doświadczyli internetowej agresji, najczęściej doświadczają wyzywania, ośmieszania i poniżania. W odpowiedziach nie ma widocznych zależności odnośnie do zróżnicowania społeczno-demograficznego. Formy przemocy internetowej doświadczanej przez badanych w latach 2018-2022 zostały przedstawione na rysunku 2.

[34] R. Lange, red., *Nastolatki 3.0*, 2023, dz. cyt., s. 60.

Rysunek 2. Formy przemocy internetowej doświadczanej przez nastolatków w latach 2018, 2020 i 2022

Źródło: R. Lange, red., *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*, 2023, portal nask.pl, https://www.nask.pl/media/2024/10/Thinkstat_*raport*_nastolatki-3_0_*online*-2.pdf#page=2&zoom=auto,-272,670, [dostęp: 20.03.2025]; R. Lange, red., *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, 2021, portal nask.pl, https://www.nask.pl/pl/raporty/raporty/*4295,raport-z-badan-nastolatki-30-2021.h*tml, [dostęp: 20.03.2025].

Z badań wynika, iż nie ma jednego konkretnego powodu agresywnych ataków w sieci, jednakże od wielu lat największa liczba respondentów deklaruje agresję z powodu ich wyglądu fizycznego (w tym ubioru) oraz z powodu zainteresowań czy hobby[35,36].

Duże różnice widać natomiast w deklaracjach rodziców i nastolatków – ci pierwsi mają bardzo małą świadomość nie tylko skali doświadczania przemocy internetowej przez ich dzieci, lecz również powodów tychże sytuacji[37].

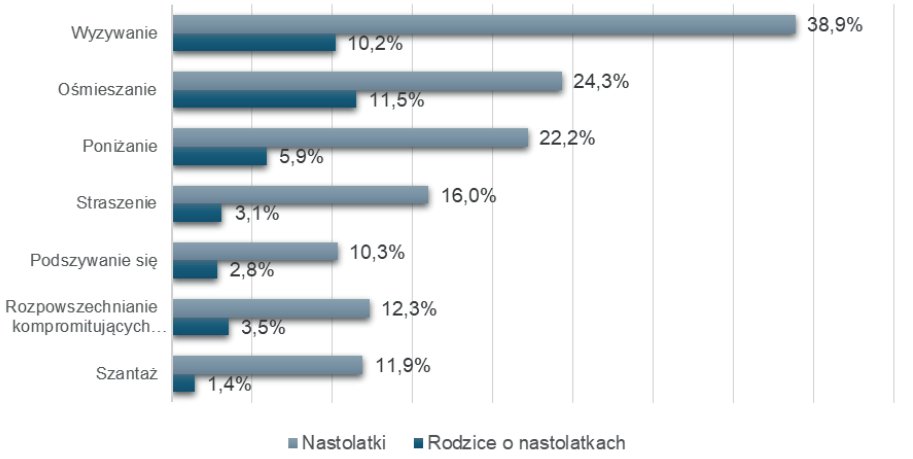
Wskazania rodziców odnośnie do bezpośredniego doświadczenia cyberprzemocy wymierzonej w ich dzieci nie pokrywają się z deklaracjami młodych

[35] Tamże, s. 65.

[36] R. Lange, red., *Nastolatki 3.0*, 2021, dz. cyt., s. 83-84.

[37] R. Lange, red., *Nastolatki 3.0,* 2023, dz. cyt., s. 64, 70.

ludzi. W zestawieniu wszystkich odpowiedzi widać, że deklaracje dorosłych są kilka razy niższe niż deklaracje dzieci. Kiedy prawie 40% nastolatków potwierdza, że doświadczyło w sieci wyzywania, jedynie 10% rodziców przyznaje, że taka sytuacja mogła mieć miejsce. Gdy odpowiedzi o ośmieszaniu i poniżaniu kształtują się w ankietach dzieci na poziomie odpowiednio 24,3% i 22,2%, w kwestionariuszach rodziców jest to 11,5% i 5,9%[38]. Różnice wskazań w deklaracjach obrazuje rysunek 3.

Rysunek 3. Zestawienie deklaracji dzieci odnośnie do doświadczania różnych rodzajów cyberprzemocy i wiedzy rodziców na ten temat w 2022 roku

Źródło: R. Lange, red., *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*, 2023, portal nask.pl, https://www.nask.pl/media/2024/10/Thinkstat_raport_nastolatki-3_0_online-2.pdf#page=2&zoom=auto,-272,670, [dostęp: 20.03.2025].

Powyższe badania koncentrowały się na działaniach internetowych. Badania EU Kids Online, przeprowadzone w 2018 roku, sprawdzały statystyki odnośnie do szerszego kontekstu doświadczania przemocy – zarówno agresji tradycyjnej, jak i elektronicznej. Respondenci byli pytani o powtarzające się działania rówieśnicze (w których młodzi ludzie byli nie tylko ofiarami, lecz również sprawcami ataków). Wykazano wówczas dużą zależność między doświadczaniem tradycyjnej agresji rówieśniczej i agresji elektronicznej. Im częściej osoba doświadczała zachowań agresywnych ze strony rówieśników

[38] Tamże, s. 64.

w świecie rzeczywistym, tym częściej padała ofiarą agresji elektronicznej[39]. Zależność wiktymizacji tradycyjnej i online przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Zależność doświadczania agresji rówieśniczej i agresji elektronicznej

Doświadczanie rówieśniczej agresji elektronicznej / Doświadczanie tradycyjnej agresji rówieśniczej	Nigdy lub kilka razy	Raz w miesiącu	Raz w tygodniu lub częściej
Nigdy lub kilka razy	81,1%	6,0%	12,9%
Raz w miesiącu	27,6%	55,2%	17,2%
Raz w tygodniu lub częściej	23,8%	13,8%	62,5%

Źródło: J. Pyżalski, A. Zdrodowska, Ł. Tomczyk, K. Abramczuk, *Polskie badanie EU Kids Online 2018. Najważniejsze wyniki i wnioski,* Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019, s. 110-111.

Podobne wynik uzyskano zestawiając sprawstwo agresji tradycyjnej i elektronicznej. Blisko 68% osób, które często angażowały się w przemoc tradycyjną, jednocześnie często występowało w charakterze agresora w Internecie.

Niestety okazuje się, że nastolatki nie zawsze zgłaszają komuś problem doświadczania cyberprzemocy – w 2022 roku blisko 40% badanych nie szukało żadnej pomocy[40]. Ponadto, liczba osób, które wykazują postawę bierną, jest coraz wyższa – w 2018 roku było to 32,5% badanych[41]. Na podobnym poziomie utrzymuje się odsetek deklaracji odnośnie do proszenia o pomoc rodziców/opiekunów lub przyjaciół – od kilku lat średnio robi to co piąty nastolatek[42, 43]. Korzystanie z pomocy instytucjonalnej od kilku lat wygląda podobnie, natomiast na przestrzeni kilku lat znacząco spadł procent młodzieży, która zgłasza przemoc na stronie, portalu lub serwisie, na którym miało miejsce zdarzenie – z 27,3% do 7,5%[44, 45]. Sposoby reakcji na doświadczanie w sieci zachowań agresywnych przedstawia rysunek 4.

[39] J. Pyżalski, A. Zdrodowska, Ł. Tomczyk, K. Abramczuk, *Polskie badanie EU Kids Online 2018*, dz. cyt., s. 110-111.

[40] R. Lange i in., *Nastolatki 3.0,* 2023, dz. cyt., s. 71.

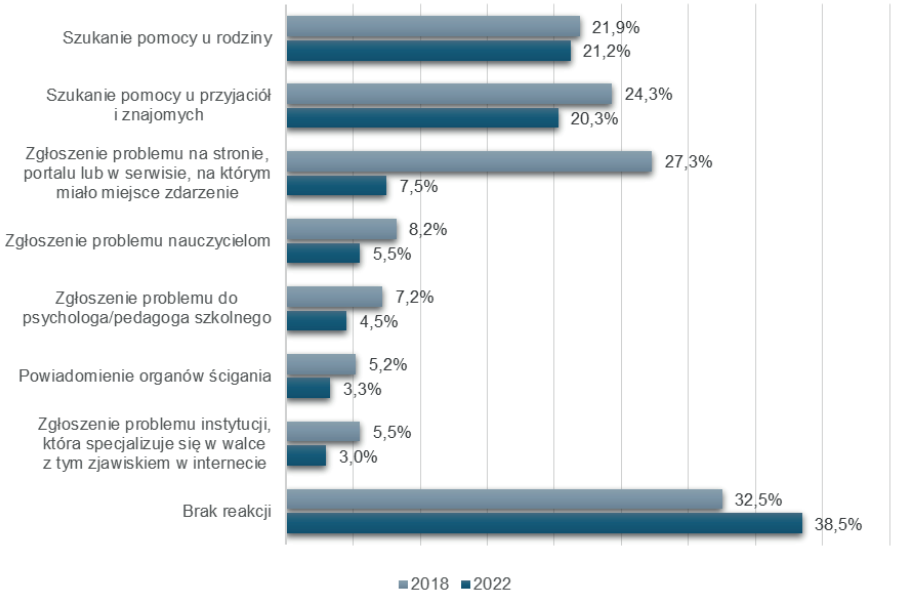
[41] M. Bochenek, R. Lange, red., *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, 2019, portal nask.pl, https://www.nask.pl/download/30/4069/RAPORTNASTOLATKI3online.pdf, [dostęp: 20.03.2025].

[42] R. Lange, red., *Nastolatki 3.0,* 2023, dz. cyt., s. 71.

[43] M. Bochenek, R. Lange, red., *Nastolatki 3.0.* 2019, dz. cyt., s. 65.

[44] R. Lange, red., *Nastolatki 3.0,* 2023, dz. cyt., s. 71.

[45] M. Bochenek, R. Lange, red., *Nastolatki 3.0.* 2019, dz. cyt., s. 65.

Rysunek 4. Rodzaje reakcji na doświadczanie cyberprzemocy przez nastolatków w latach 2018 i 2022

Źródło R. Lange, red., *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*, 2023, portal nask.pl, https://www.nask.pl/download/30/4830/ThinkstatRAPORTnastolatki-30ONLINE.pdf, [dostęp: 20.03.2025]; M. Bochenek, R. Lange, red., *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów,* 2019, portal nask.pl, https://www.nask.pl/download/30/4069/raportnastolatki3online.pdf, [dostęp: 20.03.2025].

Należy też pamiętać, że część obraźliwych komunikatów, wymienianych między rówieśnikami, nie musi być cyberprzemocą. Zdarza się, że język młodych użytkowników, choć przez osoby postronne odbierany za zniewagę, jest zwyczajną formą komunikacji określonej grupy znajomych, którzy na taką formę wyrażają zgodę.

Odpowiedzialność prawna za różne formy cyberprzemocy

Polskie prawo nie definiuje żadnej z form cyberprzemocy, brak jest również przepisów prawa, które ją wprost regulują. W pewnym zakresie zastosowanie mają jednak wybrane istniejące regulacje. Istnieją dwie drogi ochrony prawnej małoletnich – postępowanie cywilne i postępowanie karne. Ich rozgraniczenie pozwala na objęcie wielu form agresji w sieci, bowiem w przypadku, gdy Kodeks karny nie penalizuje danego działania, można wykorzystać drogę roszczeń odszkodowawczych przy pomocy przepisów Kodeksu cywilnego.

Zgodnie z Konstytucją, każdy człowiek, w tym dziecko, „ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym”[46]. Ustawodawca jest również zobligowany Konwencją o prawach dziecka do podejmowania działań na rzecz poszanowania praw małoletnich – przede wszystkim do zachowania ich tożsamości, a w przypadku, gdy doszło do jej naruszenia, do zapewnienia ofierze właściwej ochrony i pomocy[47].

Na podstawie przepisów Kodeksu cywilnego swoich praw można dochodzić w zakresie naruszenia dóbr osobistych[48]. Użycie wizerunku dziecka, jego danych osobowych czy chociażby pseudonimu, jeśli następuje bez zgody rodziców lub opiekunów prawnych, jest działaniem bezprawnym. Osoba pokrzywdzona może wystosować powództwo w postępowaniu cywilnym, obligując sprawcę do zaniechania działania, usunięcia skutków naruszenia lub przeprosin (przez oświadczenie o właściwej treści i formie)[49]. Do złożenia pozwu niezbędne jest podanie danych osobowych sprawcy, co w przypadku, gdy internetowy sprawca jest anonimowy, uniemożliwia ofierze dochodzenie jej praw przed sądem.

Szczególnym rodzajem naruszenia wizerunku jest publikacja materiału z wizerunkiem nagiego dziecka. Rozpowszechnianie wizerunku osoby nagiej lub osoby w trakcie czynności seksualnej w przypadku, gdy przedstawiana osoba nie ukończyła 18 roku życia, jest przestępstwem – niezależnie od wyrażenia zgody na publikację materiałów przez osobę, której wizerunek jest prezentowany[50]. Bezprawne są nie tylko materiały z wizerunkiem realnej postaci, lecz również jej sztucznie wygenerowany lub spreparowany obraz[51]. Jest to przestępstwo ścigane z urzędu – należy je zgłosić do prokuratury jako zawiadomienie o przestępstwie.

---

[46] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, art. 47).

[47] *Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.* (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526, art. 8).

[48] *Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny* (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93, art. 23).

[49] Tamże, art. 24.

[50] *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny* (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553, art. 202 § 3).

[51] Tamże, art. 202 § 4b.

Rozpowszechnianie czyjegoś zdjęcia lub filmu bez zgody osoby przedstawionej w materiale, w celu ośmieszenia jej, poniżenia lub znieważenia, tworzenie kompromitujących i ośmieszających stron internetowych, blogów, fałszywych kont i profili na serwisach społecznościowych czy rozpowszechnianie różnego rodzaju kompromitujących materiałów (na przykład drogą e-mailową lub przy pomocy telefonu komórkowego) może podlegać pod artykuły 212 i 216 Kodeksu karnego. Przedstawianie osoby w świetle, które może poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić ją na utratę zaufania oraz znieważenie osoby, nawet nie w jej obecności, lecz publicznie – z zamiarem, aby zniewaga do tej osoby dotarła, podlegają zwiększonemu wymiarowi kary, jeśli dokonywane są za pomocą środków masowego przekazu[52].

Zarówno zniewaga, jak i zniesławienie, są przestępstwami prywatnoskargowymi, co oznacza, że są ścigane na wniosek ofiary (lub jej przedstawiciela prawnego)[53], jednak warunkiem wystąpienia do sądu karnego z prywatnym aktem oskarżenia jest podanie danych sprawcy.

Zastosowanie groźby wobec innej osoby w sieci – zarówno na stronach internetowych, drogą e-mailową, za pomocą komunikatorów czy przy użyciu telefonu komórkowego, podlega pod artykuł 190 Kodeksu karnego. Kryminalizowane jest działanie, polegające na grożeniu popełnieniem przestępstwa na szkodę osoby (lub osoby najbliższej), pod warunkiem, że wzbudza to w ofierze uzasadnioną obawę o spełnienie tego czynu[54]. Zakazane jest również zmuszanie kogoś do określonego działania przy zastosowaniu groźby lub przemocy[55]. Zamiar popełnienia przestępstwa nie musi być rzeczywisty, sprawca nie musi też wykonać działań w kierunku spełnienia groźby – wystarczającym jest fakt wywołania w ofierze subiektywnej obawy i wystąpienie obiektywnych okoliczności, które pozwalają jej na taką interpretację[56]. Oba przestępstwa są ścigane na wniosek pokrzywdzonego[57].

[52] Tamże, art. 212, 216.

[53] Tamże.

[54] Tamże, art. 190.

[55] Tamże, art. 191.

[56] *Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 5 grudnia 2017 r.* (Sygn. akt III KK 251/17).

[57] *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny* (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553, art. 190 § 2, 191 § 3).

Nagminne przesyłanie komuś niechcianych, uprzykrzających wiadomości czy nadmierne zamieszczanie takich komentarzy pod zdjęciami i wypowiedziami konkretnej osoby może zostać zakwalifikowane jako nękanie. Złośliwe niepokojenie w celu dokuczenia komuś, spełnia przesłanki wykroczenia z Kodeksu wykroczeń[58].

Uporczywe nękanie, wprowadzające osobę w poczucie zagrożenia, poniżenia, udręczenia lub w istotny sposób naruszające jej prywatność penalizuje również Kodeks karny[59]. Mimo że ustawa nie definiuje stricte uporczywego nękania, orzecznictwo doprecyzowało je jako trwająca dłuższy czas nieustępliwość, nieustająca mimo próśb i upomnień ze strony pokrzywdzonego lub innych osób[60]. Odczucia ofiary, mogą być z kolei analizowane nie tylko jako aspekty obiektywne (jak na przykład ogólne reakcje społeczne), lecz również subiektywne (odnoszące się do wewnętrznych odczuć ofiary)[61]. W tożsamym artykule ustawodawca umieścił przestępstwo podszywania się pod inną osobę – wykorzystywania wizerunku, danych osobowych i innych danych umożliwiających jej identyfikację w celu wyrządzenia szkody[62]. Przestępstwa te są ścigane na wniosek pokrzywdzonego[63].

Regulowane jest też stosowanie wulgaryzmów – karze podlega używanie nieprzyzwoitych słów lub umieszczanie nieprzyzwoitych rysunków w miejscach publicznych[64]. Do odpowiedzialności może więc zostać pociągnięta osoba, która nagminnie używa słów o takim charakterze w miejscach komunikacji wielu osób (na przykład na czatach, forach) lub rozpowszechniająca obrazy o nieprzyzwoitej lub obscenicznej treści w miejscu powszechnie dostępnym, jak portale społecznościowe, blogi i inne miejsca, które nie są zabezpieczone

[58] *Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń* (Dz. U. z 1971 r. Nr 12, poz. 114, art. 107).

[59] *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny* (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553, art. 190a. § 1).

[60] *Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu – II Wydział Karny z dnia 19 lutego 2014 r.* (Sygn. akt II AKa 18/14).

[61] *Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 29 marca 2017 r.* (Sygn. akt IV k.k. 413/16).

[62] *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny* (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553, art. 190a § 2).

[63] Tamże, art. 190a § 4.

[64] *Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń* (Dz. U. z 1971 r. Nr 12, poz. 114, art. 141).

hasłem. W takim przypadku, postępowanie musi być zainicjowane zgłoszeniem czynu na policję.

Odpowiedzialność za formy cyberprzemocy polegające na włamaniach (w celu uzyskania lub zmiany jakichś danych lub w celu kradzieży tożsamości – na konto e-mail, profil społecznościowy czy jakiekolwiek inne miejsce strzeżone hasłem lub innym zabezpieczeniem) jest realizowana na gruncie 267 i 268a Kodeksu karnego. Zapewnienie dziecku prawnej ochrony przed włamaniami wynika również z Konwencji o Prawach Dziecka, która wymaga zapewnienia bezpieczeństwa odnośnie do arbitralnych lub bezprawnych ingerencji w sferę jego życia prywatnego, rodzinnego lub domowego oraz w korespondencję[65].

Dochodzenie odpowiedzialności za cyberprzemoc, szczególnie w przypadku, gdy jej ofiarą jest dziecko, nie jest działaniem prostym. W stosunku do osób poniżej 18 roku życia wszystkie działania prawne odnoszące się do cyberprzemocy są realizowane przez rodziców lub opiekunów. Dziecko nie ma możliwości samodzielnego dochodzenia odpowiedzialności prawnej. Jednakże rodzice jako osoby fizyczne, mają ograniczone możliwości pozyskiwania informacji od urzędów i organizacji[66].

W przypadku wielu przestępstw podstawą niezbędną do ich prawnego egzekwowania jest podanie personaliów sprawcy. Biorąc pod uwagę nowoczesne techniki, które ułatwiają sprawcom pozostanie w sieci anonimowym, często utrudnione lub wręcz niemożliwe jest ustalenie takich danych. Prowadzi to do sytuacji, w której pociągnięcie do odpowiedzialności za cyberprzemoc jest niewykonalne.

Kolejnym elementem jest udowodnienie winy, czyli zgromadzenie dowodów na popełnione przestępstwo. Dowodem cyberprzemocy mogą być e-maile, wiadomości SMS/MMS, treści rozmów na komunikatorze lub czacie, ale też wpisy i komentarze na stronach internetowych i w serwisach społecznościowych. W prawie krajowym dowody są rozpatrywane hierarchicznie – najbardziej istotne są dowody z dokumentów, następnie zeznania świadków a jako ostatnie występują zapisy dźwięku, filmów wideo i te pochodzące z innych nośników. W przypadku spraw dotyczących agresji elektronicznej, zdecydowaną

[65] *Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.* (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526, art. 16).

[66] J. Podlewska, *Odpowiedzialność prawna za cyberprzemoc w stosunku do nieletnich*, Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka, t. 8, nr 1, 2009, s. 3.

większość stanowi ostatni rodzaj dowodów, a związane z nimi problemy często stają się przyczyną umorzenia postępowania lub odmowy jego wszczęcia[67].

Ponadto, nie wszystkie działania, które mogą podlegać pod zakres cyberprzemocy, są traktowane jako przestępstwo Kodeksu karnego, postępowanie cywilne wiąże się natomiast z wysokimi kosztami opłat sądowych oraz długim czasem trwania.

Zgodnie z polskim prawem każdy, kto dowiedział się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, czyli w przypadku cyberprzemocy – o opublikowaniu w jakiejkolwiek formie filmu lub zdjęcia nagiej osoby poniżej 18 roku życia oraz nękaniu w przypadku, gdy jego następstwem było targnięcie się ofiary na życie, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuraturę lub policję[68].

Podsumowanie

Cyberprzemoc jest zjawiskiem przejawiającym się w różnorodnych formach. Ich katalogu nie można jednak traktować jako zamkniętego, na co wpływ ma nie tylko nieustanny rozwój Internetu, lecz również inwencja jego użytkowników. Działania sprawców, w przeciwieństwie do bullyingu, są nieograniczone czasem i przestrzenią, w wielu przypadkach pozostają też anonimowe, co znacznie utrudnia ofiarom możliwości dochodzenia swoich praw.

Interakcje w sieci, które mają miejsce z „nierealnym" użytkownikiem, stanowią ułatwienie dla zaangażowania się w zachowania agresywne. Brak widocznych skutków wyrządzenia krzywdy, brak bezpośredniej konfrontacji z potencjalną ofiarą i kultura Internetowa, która często nie powstrzymuje wrogich zachowań, doprowadzają do sytuacji, w których usprawiedliwia się czyny o charakterze krzywdzącym. Część sprawców nie odczuwa możliwości wystąpienia sankcji za swoje działania.

Psychologiczna łatwość poniżania powoduje, że w sieci ludzie pozwalają sobie na rzeczy, których nie wykonaliby lub nie powiedzieliby w świecie rzeczywistym. Jednocześnie, badania wskazuję, że bardzo często interakcje internetowe są zbieżne z interakcjami w świecie rzeczywistym, a cyberprzemoc jest konsekwencją lub zamiennikiem działań z życia offline.

---

[67] Tamże, s. 8.

[68] *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego* (Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555, art. 304).

Zdolność dzieci do czynności prawnych jest częściowo (po 13 roku życia) lub całkowicie ograniczona (do 13 roku życia)[69]. Ze względu na niemożność ich pełnoprawnego funkcjonowania w życiu społecznym, obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa małoletnim spada na dorosłych. Niezbędne są nie tylko działania interwencyjne, związane z konkretnymi przypadkami cyberprzemocy, lecz również – a może przede wszystkim – działania edukacyjne i profilaktyczne, skierowane głównie do osób z najbliższego otoczenia dziecka – rodziców, opiekunów prawnych i nauczycieli. W poruszonej tematyce powinno się znaleźć wyjaśnienie zjawiska cyberprzemocy (wraz z jej skutkami i sposobami przeciwdziałania), przedstawienie specyfiki komunikacji zapośredniczonej oraz sposoby wsparcia młodych ludzi, w przypadku zaistnienia aktu agresji.

Literatura

1. Barlińska J., Wojtasik Ł., red., *Jak reagować na cyberprzemoc: poradnik dla szkół*, seria Biblioteka Programu „Dziecko w Sieci", Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 2008.
2. Borkowska A., *Cyberprzemoc. Włącz blokadę na nękanie. Poradnik dla rodziców*, NASK Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2020.
3. Dubis M., *Agresja w cyberprzestrzeni jako nowe ryzykowne zachowanie młodzieży*, [w:] *General and Professional Education*, nr 1, Adveso, Szczecin 2016.
4. Fundacja Dzieci Niczyje, *Raport: Bezpieczeństwo dzieci korzystających z Internetu*, Fundacja Dzieci Niczyje 2008.
5. Podlewska J., *Odpowiedzialność prawna za cyberprzemoc w stosunku do nieletnich*, Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, t. 8, nr 1, 2009.
6. Pyżalski J., *Agresja elektroniczna dzieci i młodzieży – różne wymiary zjawiska*, Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka, t. 8, nr 1, 2009.
7. Pyżalski J. Ł., *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2012.
8. Pyżalski J., Zdrodowska A., Tomczyk Ł., Abramczuk K., *Polskie badanie EU Kids Online 2018. Najważniejsze wyniki i wnioski,* Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019, s. 110-111.

[69] *Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny* (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93, art. 11, 12, 15).

Akty prawne

1. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).
2. *Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.* (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526).
3. *Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 5 grudnia 2017 r.* (Sygn. akt III KK 251/17).
4. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny* (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553).
5. *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego* (Dz. U. z 1997 r. Nr 89 poz. 555).
6. *Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń* (Dz. U. z 1971 r. Nr 12, poz. 114).
7. *Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny* (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93).
8. Wrzesień-Gandolfo A., red., *Bezpieczeństwo dzieci online. Kompendium dla rodziców i profesjonalistów*, Polskie Centrum Programu Safer Internet, Warszawa 2014, s. 17.
9. *Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu – II Wydział Karny z dnia 19 lutego 2014 r.* (Sygn. akt II AKa 18/14).
10. *Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 29 marca 2017 r.* (Sygn. akt IV k.k. 413/16).

Netografia

1. Bochenek M., Lange R., red., *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, 2019, portal nask.pl, https://www.nask.pl/download/30/4069/raportnastolatki3online.pdf, [dostęp: 20.03.2025].
2. *Flaming internetowy,* portal sp5skarzyskokamienna.szkolna.net, http://www.sp5skarzyskokamienna.szkolna.net/pedagog/informacje-2020-2021/uczniowie-2/n,flaming-internetowy-czyli-wojna-na-obelgi, [dostęp: 20.03.2025].
3. Lange R., red., *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*, 2021, portal nask.pl, https://www.nask.pl/pl/raporty/raporty/4295,raport-z--badan-nastolatki-30-2021.html, [dostęp: 20.03.2025].
4. Lange R., red., *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców*, 2023, portal nask.pl, https://www.nask.pl/download/30/4830/Thinkstatraportnastolatki-30online.pdf, [dostęp: 20.03.2025].